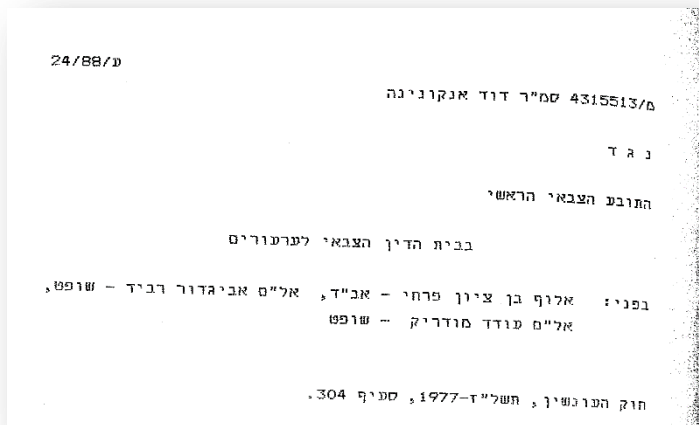

1987 – פרשת אנקונינה

מאת: סגן רון שטאובר, תובע צבאי בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית

בסתיו 1986, אירעה תקרית ירי בבית להיה שברצועת עזה, כאשר סמל שפיקד על מחסום שהוקם לאחר דקירת ישראלי בעיר עזה, ירה לעבר גלגלי רכב שניסה לחזור על עקבותיו. הנהג נהרג כתוצאה מהירי, והסמל הועמד לדין בגין גרימת מותו. פרשה זו הובילה לקביעות משפטיות חשובות בתחום כללי הפתיחה באש.

רקע עובדתי

במחצית השניה של שנות השמונים, אירעו מספר אירועים מבצעיים מורכבים אשר העלו לדיון ציבורי את תוכנם של כללי הפתיחה באש.

פרשת "אנקונינה", שאירעה לפני תחילתה של אירועי האינתיפאדה, היא אחת הפרשות המכוננות בתחום

הפעלת הכוח והפתיחה באש בנסיבות מבצעיות, ופסק הדין שחתם את הפרשה תרם רבות לפיתוח כללי הפתיחה באש כפי שהם מוכרים לנו כיום.

ביום 12 בנובמבר 1986, בעקבות פיגוע טרור בעיר עזה, בו נדקר אזרח ישראלי, הופעל על-ידי כוחות צה"ל נוהל חירום, שכלל את סגירת הדרכים סביב אזור הפיגוע. מטרת החסימה הייתה סגירת האזור כדי למנוע כל תנועה לתוכו או ממנו וכדי לאפשר לכוחות הצבא לבצע סריקות אחר המפגע.

המשימה לחסימת אחד הצמתים באזור, הוטלה על חייל המילואים סמל דוד אנקונינה. הועמדו לרשותו ארבעה חיילים ושתי ערכות מחסום, דבר שלא אפשר חסימה פיזית של כל כיווני התנועה בצומת. מכל ארבעת עברי-הצומת נוצרו תורים ארוכים של מכוניות, שחלקן ניסו להסתובב ולנוע לאחור או לעקוף את הצומת.

סמל אנקונינה וחייליו ניסו למנוע הסתלקות של כלי-רכב מהמקום. הם קראו לעברם קריאות "עצור" ואף ירו באוויר. היו מקרים בהם הצליחו בכך והרכב נעצר, אך היו כלי-רכב שעלה בידם לעזוב את המקום. באחד המקרים, הורה סמל אנקונינה לנהג לעצור, ומשלא שעה הנהג לצעקותיו, ירה אנקונינה באוויר ולאחר מכן ירה לכיוון גלגלי הרכב. כתוצאה מהירי נהרג הנהג הפלסטיני.

ההליך המשפטי

בעקבות מקרה המוות נפתחה חקירת מצ"ח. בסיום החקירה הוחלט להגיש נגד סמל אנקונינה כתב אישום בגין עבירה של גרימת מוות ברשלנות, ובסיום ההליך המשפטי בבית-הדין הצבאי במחוז שיפוט דרום ובבית-הדין הצבאי לערעורים הורשע החייל בעבירה זו ברוב דעות (בכל אחת מן הערכאות).

שופטי דעת הרוב בבית-הדין הצבאי לערעורים קבעו, כי לא היה כל צורך מבצעי בירי, שכן לא היה ניתן לקשור את הנהג ההרוג לפיגוע וכלי רכב נוספים נסעו מן המחסום אף הם.

במהלך שנת 1986 תוקן חוק השיפוט הצבאי, כך שלראשונה, ניתן היה לערער על החלטות בית הדין הצבאי לערעורים לבית המשפט העליון. סמל אנקונינה הגיש בקשת רשות ערעור על פסק דין באמצעות הסניגוריה הצבאית. בקשת רשות הערעור אושרה, ובית המשפט העליון קיבל את הערעור, בפסק דין שנכתב על-ידי נשיא בית המשפט העליון דאז והפרקליט הצבאי הראשי לשעבר, הנשיא מאיר שמגר, אליו הצטרפו יתר שופטי ההרכב. לפיכך, פסק דינו של בית-הדין הצבאי לערעורים בוטל, וסמל אנקונינה זוכה מהמיוחס לו.

הקביעות המרכזיות של בית המשפט העליון נגעו לסוגיות רחבות בהרבה מעניינו של האירוע הנקודתי, ובראשם בתנאים בהם ניתן להפעיל כוח קטלני (לפתוח באש) לצורך מעצר אדם חשוד. כך נקבע, כי נדרש יחס סביר בין הכוח המופעל לבין הסיכון אותו מבקש למנוע הגורם העושה שימוש בנשק. לכן, לא די בכך שהאדם שמבקשים לעצור הוא חשוד בביצוע פשע, אלא נדרש שיהיה מדובר בחשד לביצוע פשע שיש בו סכנה לחייו של אדם או לשלמות גופו של אדם (כלומר, שהכוח יופעל כלפי אדם החשוד בביצוע פשע מסוכן). כמו-כן קבע בית המשפט העליון, כי אין להפעיל כוח קטלני אלא אם קיים הכרח לנקוט בו, לאחר שאמצעים פחות חמורים לא נשאו פרי ולא ניתן היה למנוע את התוצאה בדרך אחרת.

בהתאם נקבע, כי חייל (או שוטר) יהיה מוסמך לפתוח באש, כמוצא אחרון בלבד, כצעד "הפחות חמור האפשרי", רק כלפי חשוד בביצוע פשע המסכן את החיים או את שלמות הגוף. בנוסף, יש להזהיר את החשוד באופן ברור על הכוונה להשתמש בכוח קטלני, במקרה של אי ציות מצדו, וזאת בין היתר באמצעות יריית אזהרה באוויר, לפני ירי לעברו של החשוד ממש.

לאחר שעמד על התנאים להפעלת כוח קטלני לצורך מעצר חשודים, התייחס בית המשפט העליון לעניינו של סמל אנקונינה. בית המשפט קבע כי הסמל עמד במבחנים להפעלת הכוח. זאת, מכיוון שאף שבדיעבד נמצא שההרוג לא היה מעורב בפעילות חבלנית עוינת, הרי שסמל אנקונינה פעל בכנות, בגדר סמכותו ובהתאם להדרכה שניתנה לו, תוך שהשתמש בירי כאמצעי אחרון – והכל לאחר שהוא פעל באופן הדרגתי, לרבות בקריאת אזהרה ובירי אזהרה לאוויר.

חשיבות הפרשה

פרשת אנקונינה מהווה אבן דרך בתחום כללי הפתיחה באש בכלל, וההגנות הפליליות החלות על חייל במקרים של הפעלת כוח קטלני בפרט. פסק הדין של בית המשפט העליון הבהיר את הכללים החלים באירועים המבצעיים המורכבים, דוגמת תקרית הירי שעמדה בלב הפרשה, והוא תרם להבנה טובה יותר של גבולות "המותר והאסור" בנושא סבוך זה. גבולות אלה נמצאים בבסיסם הרעיוני והמעשי של כללי הפתיחה באש המוכרים לנו גם כיום.

בנוסף, מדובר באחד המקרים הראשונים שלאחר תיקון חוק השיפוט הצבאי באופן שאפשר הגשת בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון, בהם אכן הוגשה בקשת רשות ערעור ובית המשפט העליון בחן את פסק דין של בית-הדין הצבאי לערעורים והחליט התערב בו.

דיווחו של העיתונאי ברוך מאירי על דיון בית המשפט העליון בפרשה בעיתון "מעריב" מיום 5 בספטמבר 1988, המפרט את נסיבות ההליך המשפטי ומדגיש את חשיבות התיק בבואו של בית המשפט העליון לדון בו

מדוע בחרתי בנושא?

קצין ותובע צבאי בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, אני נדרש לקבל החלטות בנוגע להעמדה לדין של פלסטינים וניהול הליכים משפטיים, בהם מועלות, לא פעם, טענות שונות בנוגע לכוח קטלני שהופעל מצד חיילי צה"ל. פרשת אנקונינה משמשת כמקור ראשון במעלה ללימוד כללי הפתיחה באש והטעמים העומדים בבסיסם.

להרחבה בנושא, ראו המקורות הבאים:

- ע"פ 486/88 סמ"ר דוד אנקונינה נ' התובע הצבאי הראשי, מ"ד (2) 353 ;
- דר 90/87 התובע הצבאי נ' סמ"ר דוד אנקונינה ;
- ע" 24/88 סמ"ר דוד אנקונינה נ' התובע הצבאי ;
- ע"א 3889/00 יצחק לרנר נ' מדינת ישראל, משרד הביטחון, נ"ו (4) 304 ;
- רינת קיטאי סנג'רו, "המעצר: שלילת החירות בטרם הכרעת הדין", 2011 ;
- קצרמר בנושא תיקון חוק השיפוט הצבאי (מספר 17), 1985.